

فقه ————— و | ۱

نشر موسسه فرهنگي اشراق و عرفان | ۵

سرشناسه: اعرافی، علیرضا، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور: فقه تربیتی / نویسنده علیرضا اعرافی؛
تحقیق و نگارش سیدتقی موسوی.
وضعیت ویراست: ویراست دوم.
مشخصات نشر: قم: موسسه فرهنگی هنری اشراق و عرفان، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری: ۲۰۰ص:، جدول، نمودار.
شابک: ۹۰۰۰۰ ریال: ج. ۱: ۵-۵-۹۱۶۲۰-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۲: ۴-۲-۹۱۶۲۰-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: واژه نامه.
یادداشت: کتابنامه.
یادداشت: نمایه.
مندرجات: ج. ۱. مبانی و پیش فرضها.
ج. ۲. یادگیری علم و دین (۱) علم آموزی و دین آموزی
موضوع: آموزش و پرورش (فقه)
موضوع: تربیت خانوادگی (اسلام)
موضوع: اخلاق اسلامی
شناسه افزوده: موسوی، سیدتقی، ۱۳۵۷ -
رده بندی کنگره: ۱۳۹۰ الف ۶ / آ ۸ / ۶ BP۱۹۸
رده بندی دیویی: ۲۹۷ / ۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی: ۲۵۸۸۴۳۹

فقه تربیتی

جلد دوم

یادگیری علم و دین

علیرضا اعرافی

فقه تربیتی / ۲
یادگیری علم و دین

علیرضا اعرافی

تحقیق و نگارش: سید نقی موسوی

ناشر: انتشارات موسسه فرهنگی
اشراق و عرفان • امور هنری:
حسن مختاری • نوبت و تاریخ
چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۱
مکان چاپ: چاپ و صحافی:
مسازمان چاپ اسراء • شمارگان:
۱۵۰۰ نسخه • قیمت: ۹۰۰۰ تومان

کلیه حقوق بزرگ موسسه

اشراق و عرفان محفوظ است

ایران، قم، خیابان معلم، کوچه هشت، کوچه
شهید محقق، پلاک پنجاه و نه
صندوق پستی: ۳۷۱۸۵ - ۴۴۴۵

تلفن: ۰۲۵۱ + ۷۷۴۸۵۴۰

نمابر: ۰۲۵۱ + ۷۷۴۸۵۴۱

www.eshragh-erfan.com

info@eshragh-erfan.com

ISBN: 978-600-91620-2-4

فهرست مطالب

۱۱		سخن مؤسسه
۱۳		پیشگفتار
۲۱		مقدمه
		کلیات
۲۶		مفهوم‌شناسی یادگیری
۳۹		گستره مفهوم یادگیری
۳۱		دورنمای مباحث فقه تربیتی در حوزه یادگیری

فصل اول: علم‌آموزی

۳۹		۱. طرح مسئله
۴۱		۲. پیشینه بحث
۴۲		۲-۱. دیدگاه رجحان
۴۵		۲-۲. دیدگاه اباحه
۴۷		۳. ادله دیدگاه رجحان
۴۸		۳-۱. دلیل عقلی
۴۸		۳-۱-۱. بیان اول
۴۹		۳-۱-۲. بیان دوم

۵۱	۳-۲. ادله قرآنی.....
۵۵	۳-۳. ادله روایی.....
۵۶	دسته اول: روایات الزام کننده به علم آموزی.....
۵۶	۱. روایات «طلب العلم فریضة علی کل مسلم».....
۷۲	۲. روایات بیانگر وجوب علم آموزی.....
۷۸	۳. روایات نهی کننده از ترک علم آموزی.....
۸۲	دسته دوم: روایات بیانگر ارزش دانش و دانش اندوزی.....
۸۶	۱. برتری تحصیل دانش بر کسب مال.....
۸۷	۲. برتری تحصیل دانش بر عبادت.....
۸۷	۳. غواید علم آموزی.....
۸۹	دسته سوم: روایات بیانگر جایگاه دانشمندان.....
۹۴	۲-۴. جمع بندی ادله دیدگاه رجحان.....
۹۴	۴. ویژگی های حکم.....
۹۵	۴-۱. حکم مولوی یا ارشادی.....
۹۷	۴-۲. حکم نفسی یا غیری.....
۹۸	۴-۳. حکم عینی یا کفایی.....
۹۹	۴-۴. حکم تعمیدی یا توصلی.....
۹۹	۴-۵. حکم تعیینی یا تخییری.....
۱۰۰	۵. حکم فقهی مسئله.....

فصل دوم: پی جویی دین

۱۰۳	۱. مقدمات.....
۱۰۳	یادگیری علوم و معارف و حیانی.....
۱۰۴	سطوح آشنایی با دین.....
۱۰۶	طرح مسئله.....
۱۰۷	۲. مفهوم شناسی.....
۱۰۷	۲-۱. مفهوم شناسی پی جویی.....
۱۰۷	۲-۲. مفهوم شناسی دین.....
۱۰۹	۲-۳. تعریف مختار از دین.....
۱۱۰	۳. ادله وجوب پی جویی دین.....

۱۱۱.....	۳-۱-۱. وجوب دفع ضرر محتمل.....
۱۱۵.....	۳-۱-۲. وجوب شکر منعم.....
۱۱۷.....	۳-۱-۳. معرفت، شرط انسانی زیستن.....
۱۲۰.....	جمع‌بندی ادله عقلی.....
۱۲۱.....	۳-۲. ادله نقلی.....
۱۲۳.....	۴. ویژگی‌های حکم.....
۱۲۳.....	۴-۱. مولوی یا ارشادی.....
۱۲۳.....	۴-۲. نفسی یا غیری.....
۱۲۴.....	۴-۳. عینی یا کفایی.....
۱۲۴.....	۴-۴. تعیینی یا تخییری.....
۱۲۴.....	۴-۵. توصلی یا تبعدی.....
۱۲۴.....	۴-۶. گستر وجوب پی‌جویی دین.....
۱۲۶.....	۵. حکم فقهی و مسائل.....

فصل سوم: یادگیری معارف دین

۱۲۹.....	۱. طرح مسئله.....
۱۳۱.....	۲. پیشینه بحث.....
۱۳۲.....	۳. ادله استحباب یادگیری معارف دین.....
۱۳۲.....	۳-۱. دلیل عقلی.....
۱۳۲.....	۳-۲. ادله قرآنی.....
۱۳۳.....	۳-۲-۱. آیات امرکننده به پرسشگری درباره معارف اسلام.....
۱۳۵.....	۳-۲-۲. آیات بیانگر منزلت علمای دین.....
۱۴۷.....	۳-۲-۳. آیات بیانگر آموزگاری خداوند.....
۱۵۰.....	۳-۳. ادله روایی.....
۱۵۱.....	۳-۳-۱. روایات «طلب العلم فریضه».....
۱۵۴.....	۳-۳-۲. روایات امرکننده به تحصیل معارف دین و نهی‌کننده از ترک تحصیل آن.....
۱۵۸.....	۳-۳-۳. روایات بیانگر ارزش یادگیری معارف دینی.....
۱۷۱.....	۳-۳-۴. روایات بیانگر ویژگی‌های ارزشمند معارف دینی.....
۱۷۵.....	۳-۳-۵. روایات بیانگر منزلت عالمان دین.....
۱۷۷.....	۴. ویژگی‌های حکم.....
۱۷۷.....	۴-۱. حکم مولوی یا ارشادی.....

۱۷۷	۴-۲. حکم نفسی یا غیره یا طریقی
۱۸۱	۴-۳. حکم عینی یا کفایی
۱۸۱	۴-۴. حکم تعبدی یا توصلی
۱۸۲	۴-۵. حکم تعیینی یا تخییری
۱۸۳	۵. حکم فقهی مسئله

فصل چهارم: یادگیری احکام مبتلابه

۱۸۸	۱. مفهوم شناسی ابتلاء
۱۹۰	تفاوت مفهوم ابتلاء در عرصه باورها، ارزش ها و رفتارها
۱۹۲	تفاوت معنای «امثال» در عرصه باورها، ارزش ها و رفتارها
۱۹۲	۲. پیشینه بحث
۱۹۴	۳. ادله و وجوب یادگیری احکام مبتلابه
۱۹۴	۱-۱. غل
۱۹۶	۲-۲. قرن
۲۰۰	۳-۳. سنت
۲۰۳	۴. ویژگی های حکم
۲۰۳	۴-۱. حکم مولوی یا ارشادی
۲۰۳	۴-۲. حکم طریقی و نفسی
۲۰۴	۴-۳. حکم عینی یا کفایی
۲۰۵	۴-۴. حکم تعبدی یا توصلی
۲۰۵	۴-۵. حکم تعیینی یا تخییری
۲۰۵	۴-۶. حکم وضعی
۲۰۶	۵. مباحث تکمیلی
۲۰۶	۱. وقت وجوب یادگیری احکام مبتلابه
۲۰۶	۲. آیا «تارک تعلّم» فاسق است؟
۲۱۰	۶. حکم فقهی مسئله

فصل پنجم: مطالعه تخصصی و اجتهادی دین

۲۱۳	۱. مفهوم شناسی اجتهاد
۲۱۳	تفقه
۲۱۵	اجتهاد

۲۱۵	اجتهاد به عنوان سطحی از سطوح تحصیلی
۲۱۷	پیش‌نیازهای تحصیلی اجتهاد
۲۱۸	اجتهاد در همه معارف دین (احکام، اخلاق و عقاید)
۲۲۰	اجتهاد با انگیزه اجتماعی و فردی
۲۲۱	۲. پیشینه بحث
۲۲۴	۳. بررسی وجوب اجتهاد برای تکالیف دیگران
۲۲۴	۳-۱. دلیل عقلی
۲۲۵	۳-۲. دلیل قرآنی
۲۲۳	۳-۳. دلیل روایی
۲۲۴	۴. بررسی وجوب اجتهاد برای تکالیف خویش
۲۴۴	۴-۱. دلیل عقلی
۲۴۶	۴-۲. دلیل قرآنی و روایی
۲۴۷	۵. ویژگی‌های ح.م.
۲۴۷	۵-۱. حکم مولوی یا ارشادی
۲۴۸	۵-۲. حکم طریقی، نفسی یا بیرونی
۲۵۲	۵-۳. حکم عینی یا کفایی
۲۵۴	۵-۴. حکم تبدیلی یا توسلی
۲۵۶	۵-۵. حکم تعیینی یا تخییری
۲۵۶	۶. حکم تحصیل در سطوح عالی اجتهاد
۲۵۷	۷. حکم فقهی مسئله

پیوست‌ها

۲۶۱	پیوست ۱
۲۶۱	۱. اصالة المولویه
۲۶۱	۱-۱. تبیین اصالة المولویه
۲۶۴	۱-۲. خروج از اصالة المولویه
۲۶۶	۲. اقسام حکم مولوی
۲۶۶	۲-۱. مولوی نفسی
۲۶۷	۲-۲. مولوی طریقی
۲۶۷	۲-۳. مولوی غیری
۲۶۸	۳. اقسام حکم ارشادی

۲۶۸.....	تقسیم اول: انواع حکم ارشادی از جهت مُرشدالیه.....
۲۶۹.....	تقسیم دوم: انواع حکم ارشادی از جهت گستره معنایی.....
۲۷۱.....	تقسیم سوم: اقسام ارشاد به حکم عقل قطعی.....
۲۷۴.....	۴. اقسام ارشاد.....
۲۷۶.....	پیوست ۲: یادگیری علوم و معارف دینی، توصلی نوع دوم است.....
۲۷۷.....	۱. تفاوت‌های حکم تبعیدی و توصلی.....
۲۷۸.....	۲. گونه‌های نیت در اعمال.....
۲۸۰.....	۳. پیشینه بحث.....
۲۸۰.....	دیدگاه تبعیدی دانستن تحصیل دانش.....
۲۸۲.....	دیدگاه توصلی دانستن تحصیل دانش.....
۲۸۳.....	۴. تحقیق در مسئله از منظر روایات.....
۲۸۳.....	۱. روایات وعده ثواب برای اخلاص.....
۲۸۵.....	۲. روایات وعید عذاب برای قصد غیر خدایی داشتن.....
۲۹۱.....	۵. جمع‌بندی.....
۲۹۳.....	پیوست ۳: شماری از احکام تبعیدی.....
۲۹۳.....	۱. پیشینه بحث.....
۲۹۴.....	۲. ملاک فقهی بودن این مباحث.....
۲۹۵.....	۳. بررسی عقاید واجب‌التحصیل.....
۲۹۵.....	۱-۲. دلیل عقلی.....
۲۹۷.....	۲-۲. ادله قرآنی.....
۳۱۸.....	۳-۲. ادله روایی.....
۳۵۱.....	۳-۴. جمع‌بندی ادله.....
۳۵۱.....	۴. محدوده عقاید واجب‌التحصیل.....
۳۵۱.....	۱-۴. محدوده می‌دانشناسی.....
۳۵۵.....	۲-۴. محدوده معادشناسی.....
۳۵۵.....	۳-۴. محدوده پیامبرشناسی.....
۳۵۶.....	۴-۴. محدوده امام‌شناسی.....
۳۵۸.....	۵. کیفیت تحصیل عقاید واجب.....
۳۵۸.....	راه اکتساب این عقاید.....
۳۶۳.....	کتابنامه.....
۳۷۵.....	نمایه.....

سخن مؤسسه

انقلاب شکوهمند اسلامی، رسالت حوزه‌های علمیه را دوچندان کرده است. نظام اسلامی برای تأمین پشتوانه نظری خود باید مبنای علمی لازم برای تصمیم‌گیری و اجرا را داشته باشد و این عرصه‌ای است که حوزه علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش فعال داشته باشد؛ چرا که بدون گسترش مرزهای علم اسلامی به مباحث نوپدید و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، این نیاز پاسخ مناسب نمی‌یابد. ضرورت مجاهدت علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه دینی، زمانی حس می‌شود که در نظر داشت اولاً تحولاتی جدید در مجموعه دانش بشری، به‌ویژه علوم انسانی رخ داده است؛ ثانیاً زندگی انسان معاصر، به واسطه پیشرفت در علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطوراتی شگرف شده است ثالثاً شکل‌گیری نظام اسلامی، فرصت مناسبی را فراوری جامعه دینی جهت دستیابی به اهداف خود قرار داده است؛ از این‌روست که سرعت بخشیدن به فعالیت‌های علمی حوزوی به منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضروری می‌نماید.

مؤسسه اشراق و عرفان که از سال ۱۳۸۶ با نظارت و اشراف علمی آیت الله

اعراف‌ی فعالیت خود را آغاز کرده است، در عین تأکید بر اصالت‌های حوزوی، در رفع نیازمندی‌های معرفتی انسان معاصر می‌کوشد؛ از این‌رو مأموریت‌های خود را «پژوهش در زمینه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام‌سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب‌نظر در عرصه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف و نظام‌سازی اسلامی» و «اسلامی سازی علوم انسانی» قرار داده است، تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد.

از آنجا که تعلیم و تربیت، شرط اساسی تعالی انسان بوده است و به همین دلیل، نهاد آموزش و پرورش اصلی‌ترین نهاد اجتماعی قلمداد می‌شود، انجام مطالعات تخصصی در این حوزه، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد، بدیهی است که اثربخشی و کمال‌آفرینی هر گونه اقدام تربیتی در گرو تطابق آن با موازین دینی است و از این‌روست که ضرورت اعمال دقت‌های فقهی در بررسی مباحث تربیتی نمایان می‌شود. گروه پژوهشی فقه تربیتی به منظور تحقیق در عرصه تعلیم و تربیت و پیش‌رو قرار دادن چشم‌اندازهایی نو، اثر حاضر را، که دومین جلد از مجموعه فقه تربیتی است، به نخبگان حوزوی و دانشگاهی و نیز تصمیم‌گیران و مجریان عرصه آموزش و پرورش، می‌نماید.

ذکر آن لازم است که این جلد از مجموعه فقه تربیتی در سال ۱۳۸۷ همراه جلد اول، توسط پژوهشگاه حوزه و دانشگاه منتشر شده بود که اینک با بازنگری محتوایی و تکمیل و اضافات جدید به صاحب‌نظران تقدیم می‌شود؛ به‌شکلی که مورد استفاده ایشان قرار گیرد.

«مؤسسه اشراق و عرفان» برخود لازم می‌داند از استاد اعرافی که با ارائه دروس فقه تربیتی و اعمال نظارت و ارزیابی نهایی، امکان تولید این اثر را فراهم کردند، نیز از تلاش‌های پژوهشگر محترم حجت‌الاسلام سیدنقی موسوی که پژوهش و نگارش این اثر را بر عهده داشتند، همچنین از زحمات حجت‌الاسلام محمدتقی اکبرنژاد در ارزیابی این اثر تقدیر و تشکر کند.

امید است صاحب‌نظران و اندیشه‌وران حوزه و دانشگاه، به منظور بهبود محصولات آینده، مؤسسه اشراق و عرفان را از نظرات و پیشنهادهای سازنده خود بهره‌مند سازند.